

Obama'nın seçilmesi, pek çok ülke gibi İran'da da bazı toplum kesimlerinde iyimser beklentileri güçlendirdi.

İnceleme

Bayram SİNKAYA
Atatürk Üniversitesi /ODTÜ
Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisi
bsinkaya@yahoo.com

OBAMA DÖNEMİNDE ABD-İRAN İLİŞKİLERİ VE “DEĞİŞİM” ŞANSI

US-Iran Relations in Obama Term and Chance for “Change”

Abstract

Since B. Obama advocated unconditional negotiations with the adversaries like Iran, his election as president of the United States gave hope to those concerning about the US-Iranian dispute that might trigger another warfare in the Middle East. It caused divergence among the Iranian political leaders between those who are optimistic about the course of US-Iran relations under Obama administration and those are not anticipating any difference in the US approach towards Iran. Despite some positive signs with Obama's coming to power and convergence of interests between the United States and Iran, this article argues that an improvement in the US-Iranian relations is very unlikely given the fact that the United States and Iran have no diplomatic relations and neither of the parties is ready to change this situation and their policies on matters such as nuclear issue, support of “terrorism” and the Middle East peace process which are main source of contention between the two states.

İnceleme

Obama'nın seçilmesini İran-ABD ilişkilerinde değişiklik temennisi ile Reformcular, Batı ile müzakereleri savunan ılımlı Muhafazakârlar ve hükümet çevreleri olumlu karşılarken; Radikal Muhafazakârların bir kısmının ve Rehber Ayetullah Ali Hamaney'in çevresinin bu değişiklikten pek hoşnut olmadığı söylenebilir.

ABD başkanlık seçimlerini, George W. Bush yönetiminin politikalarını eleştiren ve "değişim" şiarını ön plana çıkaran Barack H. Obama'nın kazanması Amerikan ve dünya kamuoyunda büyük bir tartışma başlattı. Dış politika ve uluslararası ilişkiler uzmanları yeni Amerikan yönetiminin dış politikasının, özellikle Ortadoğu ve İran politikalarının bu "değişim" şiarından nasıl etkileneceğini değerlendiriyor. Çünkü Obama, kampanya süresince Bush'un tek taraflı ve askeri güce öncelik veren dış politika anlayışını eleştirerek ABD'nin elindeki diplomatik, iktisadi ve siyasi araçları daha çok kullanması gerektiğini savundu. Obama, daha da ileri gidip İran, Suriye, K. Kore gibi ülkeler ile doğrudan müzakere etmemenin anlamsız olduğunu iddia ederek, seçildiği takdirde bu ülkeler ile önkoşulsuz ve doğrudan müzakerelere başlayacağını duyurdu. Senatör olduğu dönemde Irak savaşına karşı çıkan Obama, İran Devrim Muhafızları'nın terörist örgüt olarak nitelendirilmesini reddetmişti. Ocak ayında başkanlık görevini devralacak Obama'nın ajandasında Ortadoğu'ya ilişkin olarak öncelikle İsrail-Filistin barış süreci, Irak'ta istikrarın sağlanması, Afganistan'da "teröre karşı savaş"ın sürdürülmesi ve İran'ın nükleer politikası yer alacak. Nükleer programı nedeniyle Amerikan yönetiminin dış politikasında öncelikli bir yeri olan İran, son yıllarda bölgede, özellikle Filistin, Lübnan, Irak ve Afganistan'da artan nüfuzu nedeniyle Obama'nın önündeki Ortadoğu ajandasında oldukça ağırlıklı bir yere sahip olacak.

Peki, Obama döneminin başlamasıyla birlikte Bush döneminde askeri saldırı tehdidi gölgesinde kalan ABD-İran ilişkilerinin seyri nasıl olacaktır? Obama'nın "değişim" şiarı ve müzakere seçeneğini ön plana çıkarması iki ülke arasındaki ilişkileri nasıl etkileyecektir? İlk bakışta, seçim

kampanyası sürecinde Obama'nın İran ile doğrudan müzakerelere girilmesini savunması ve İran Devrimi'nden sonra ilk defa bir Cumhurbaşkanı'nın, Mahmud Ahmedinecad'ın Obama'ya tebrik mesajı göndermesi, yeni dönemde ABD-İran ilişkilerinin olumlu yönde gelişeceği beklentisine yol açmıştır. Ayrıca, Amerikan Kongresi'nin bazı üyelerinin İran Meclisi'ne gönderdiği ve iki ülke parlamentoları arasında diyalog kurulmasını istediği öne sürülen mektuplar¹ bu iyimser havayı güçlendirmiştir. Ancak bu makalede Obama döneminde İran-ABD ilişkilerinin seyrinde bir değişiklik olma ihtimalinin çok düşük olduğu iddia edilmektedir. Çünkü iki ülke arasındaki ilişkilerde artık kronikleşmiş bazı sorunlar belirleyici bir rol oynamaktadır. Bazı bölgesel gelişmeler İran ile ABD arasında işbirliğini gerektirse de bu kronik sorunlar iki ülke arasında çatışmaya yol açmaktadır. İran'ın uluslararası sisteme ve bölgede "statüko"ya meydan okuyuşu ve ABD ile farklı "çıkar" tanımlamaları onları sürekli karşı karşıya getirmektedir. Obama başkanlık görevini devralmaya hazırlanırken ne ABD'nin ne de İran'ın Ortadoğu'ya ilişkin temel politikalarında ve çıkar tanımlamalarında bir değişiklik emaresi görünmektedir. Bunlara ilaveten Obama'nın İran ile ilgili söyleminin dikkatli bir analizi onun İran'a bakışının diğer Amerikalı liderlerden pek farklı olmadığını göstermektedir. Nihayet, Obama'nın kabinesinin şekillenmesiyle beraber İran ile ABD arasındaki ilişkilerin değişeceği beklentisi ortadan kalkmaya başlamıştır.

Obama'nın Seçilmesine İran'dan Tepkiler

Obama'nın değişim vaadi ve Bush politikalarına yönelik eleştirisi dünyanın birçok yerinde olduğu gibi İran'da da genel olarak sempati ile karşılanmıştır.² Ancak Obama'nın seçilmesi İran'da siyasi elitler arasında iki farklı kanaat uyandırmıştır. Obama'nın seçilmesini İran-ABD ilişki-

Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın Obama'ya tebrik mesajı göndermesinin Rehber Hamaney'in çevresi tarafından eleştirilmesi, İran yönetimi içindeki tutum ve ton farklılığını belirgin hale getirdi.

lerinde değişiklik temennisi/beklentisi ile Reformcular, Batı ile müzakereleri savunan İlimli Muhafazakârlar ve hükümet çevreleri olumlu karşılarken; iktidarı büyük ölçüde elinde tutan Radikal Muhafazakârların bir kısmının ve Rehber Ayetullah Ali Hamaney'in çevresinin bu değişiklikten pek hoşnut olmadığı söylenebilir.

Obama'nın seçilmesi konusunda nispeten iyimser olan birinci görüşe göre, seçimler politika değişikliği için ABD'ye bir fırsat sunmuştur. Eğer Obama yönetimi bu fırsatı iyi değerlendirirse İran-ABD ilişkilerinde olumlu gelişmeler sağlanabilecektir. Bu kanaate sahip olanlar, İran-ABD ilişkilerinde değişimin artık gerekli ve mümkün olduğunu dile getirerek, Obama'yı değişim vaa-dinde ne kadar samimi olduğunu göstermeye ve bir an önce harekete geçmeye davet etmiştir. İşte bu atmosferde Ahmedinecad, Obama'ya Bush'un uyguladığı politikaları değiştirme tavsiyesinde bulunduğu tebrik mesajını yollamıştır.³ Ancak

bu görüşü paylaşılanların önemli bir kısmı değişim beklentisini büyük ölçüde Obama'nın inisiyatifine bırakmıştır. Mesela bu hususta Cumhurbaşkanı Yardımcısı İ. Rahim-Meşai, Ahmedinecad ile Obama arasında görüşmelerin başlamasını olumlu karşılayacaklarını söyledikten sonra şunu eklemiştir: "Obama'nın önünde iki seçenek var; ya vaat ettiği değişim ile iyi sonuçlar alacak ya da önceki yönetimlerle aynı politikaları uygulayarak vahim sonuçlar ile karşılaşacak."⁴ Keza, İran'ın Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'ndaki temsilcisi A. Soltaniyeh, ülkesinin ABD ile geniş bir diyalogu memnuniyetle karşılayacağını ve Obama'nın vaat ettiği gibi iki ülke arasında müzakerelerin başlaması için hiç bir koşul ileri sürmemesinin, gerginliliği büyük ölçüde azaltacağını söylemiştir.⁵

Ahmedinecad'ın da paylaştığı ilk kanaate karşılık, Radikallerin ve Geleneksel Muhafazakârların bir kısmı Obama ve Amerikan politikalarının

İnceleme

Obama'ya göre, ABD, askeri güç seçeneğini devre dışı bırakmaksızın doğrudan İran ile konuşmalıdır. İran ile yürütülecek diplomasının amacı daha sert yaptırımlar uygulayarak ve ticaret ortakları üzerinde baskıyı artırarak, İran'a nükleer programa devam etmesinin maliyetini göstermektir.

değişme ihtimali hakkında olumsuz düşüncelere sahiptir. Rehber Hamaney'in etrafındaki bu kesimler Ahmedinecad'ın Obama'ya tebrik mesajı göndermesini şiddetle eleştirmiştir.⁶ Çünkü bu kesime göre, her şeyden önce ABD ile ilişkilerin genel çerçevesini belirleme yetkisi Rehber'e aittir. İkincisi, ABD'de başkan ister Demokrat ister Cumhuriyetçi olsun önemli kararlar Siyonist lobilerin nüfuzu altındaki bazı kurumlar tarafından alınmaktadır; bu yüzden Obama yönetimindeki ABD'den fazla bir değişiklik beklememek gerekir. Değişim hakkında umutsuz olanların diğer bir iddiası, Obama'nın kendisinin de Siyonistlerle birlikte hareket ettiğidir; nitelik Beyaz Saray Genel Sekreterliği'ne atadığı Ram Emanuel, İsrail pasaportu taşımaktadır ve Obama'nın danışmanlarının önemli bir kısmı Yeni Muhafazakarlar'dan oluşmaktadır. Bu düşüncelerden hareketle Rehber'in kontrolündeki *Kayhan* gazetesi, Obama'yı "güvercin postuna bürünmüş şahin" şeklinde tanımlamıştır.⁷

Obama ile birlikte ABD'nin Ortadoğu politikasında çok fazla değişiklik olmayacağı inancının en açık ifadelerinden birisi, Rehber'in askeri konulardaki danışmanı ve Devrim Muhafızlarının eski komutanı Rahim Safavi'den gelmiştir. Safavi'ye göre, Obama yönetimindeki ABD'nin Irak'taki askeri varlığı azalsa ve bu askerlerin bir kısmı Afganistan'a gitse bile, Ortadoğu'nun stratejik öneminden dolayı buradaki Amerikan askeri üsleri uzun bir süre daha varlığını sürdürecektir. Obama, Filistin ve İran politikalarında pek değişiklik yapmayacaktır. Dahası yeni dönemde İran'a yönelik olarak insan hakları gibi konular üzerinden siyasi, iktisadi ve kültürel baskı olacaktır. Diğer taraftan ABD, Irak ve Afganistan'daki baskıdan kurtulduktan sonra bütün gücünü İran'a yöneltecektir. Bu neden-

le Safavi'ye göre İslam Cumhuriyeti'nin yetkilileri siyasi, iktisadi ve kültürel alanların güvenliği hususunda zor bir dönem için hazır olmalıdır.⁸

ABD-İran İlişkilerini Yönlendiren Etkenler ve Bush'un Mirası

İran ile ABD arasındaki ilişkiler 4 Kasım 1979'da radikal öğrencilerin Tahran'daki ABD Büyükelçiliği'ni basmasıyla kesintiye uğramış ve ikili ilişkilere psikolojik/tarihi travmalardan beslenen karşılıklı güvensizlik hâkim olmuştur. İranlı devrimciler ABD'yi, İran'da rejimi değiştirmeye çalışmak, Siyonistlere hizmet etmek, "İran devriminin öncelik ettiği İslami uyanışa" karşı mücadele etmek, zorbalıkla bölge ülkelerine müdahale etmek ve sömürgecilikle suçlamaktadır. Amerikan karşıtlığı İran Devrimi'nde ve Devrim'in yerleşmesinde önemli roller oynamış ve İran dış politikasının en önemli şiarlardan birisi olmuştur.

ABD ise Devrim'den beri İran'ı bölgedeki devletlerin egemenliklerini tanımayarak rejim ihraç etmeye çalışmakla, terörist hareketleri desteklemekle, insan haklarını ihlal etmekle ve kitlesel silahları elde etmeye çalışmakla suçlamaktadır. Gerçekten de devrimden sonra İran, ABD'nin bölgedeki müttefikleri için en büyük tehdit olmuştur. İran, devrimci/İslamcı ideolojisi çerçevesinde hem bölgedeki "statüko"ya meydan okumaya hem de ABD ile ittifak halinde olan muhafazakâr Arap devletlerini tehdit etmeye başlamıştır. ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiki İsrail'i "işgalci" ve "İslam düşmanı" bir güç şeklinde tanımlayarak en büyük düşmanı ilan etmiştir. İran'ın bölgesel güç olma ihtirası ve devrimci ideolojisinin birleşmesi ile ortaya çıkan "İran tehdidi", Irak ile İran arasında uzun bir savaşa zemin hazırlarken, İran'ın "rejim ihracı"

Barack Obama, İran'ın nükleer programının mutlak surette engellenmesi gerektiğini düşünüyor. Bu nedenle de, askeri müdahale seçeneğini tamamen göz ardı etmekten kaçınıyor.

politikası statükocu devletleri ciddi şekilde tehdit etmeye başlamıştır. 1990'larda daha pragmatik politikalar benimseyen İran, Hatemi döneminde dış politikada komşularla *détente* ve Batı ile iyi ilişkiler prensiplerini benimsemiş, ancak İran-ABD ilişkilerinde bir değişiklik olmamıştır. İran'ın Ortadoğu politikasında da pek bir değişiklik olmamıştır; Ortadoğu barış sürecine karşı çıkmaya ve İsrail'i tehdit etmeye devam etmiştir. Bu çerçevede Hizbullah ve HAMAS'ı destekleyen İran, ABD tarafından terörizmin en büyük destekçisi olarak tanımlanmaktadır.

Clinton yönetiminin son dönemlerinde bir yakınlaşma yaşayan İran ile ABD arasında, 11 Eylül saldırıları ile yeni bir sayfa açılmıştır. ABD'nin "terörizme karşı savaş" çerçevesinde Taliban rejimine ve Saddam Hüseyin rejimine saldırması, İran'ın çıkarları ile Amerikan politikaları arasında da bir örtüşme ve iki ülke arasında yakınlaşma

sağlamıştır. İran bu savaşlarda ABD'ye aktif olarak destek vermese de savaştan sonra bu ülkelerde yönetimin yeniden tesisinde yapıcı bir rol oynamıştır. Buna rağmen Ocak 2002'de Bush, İran'ı "şer eksen"inin bir parçası olarak nitelendirmiş ve İran'a karşı "rejim değişikliği" politikasını başlatmıştır. ABD'nin İran'a karşı tutumunun değişmesinin iki önemli nedeni vardır; İran'ın Filistinli direniş örgütlerine destek vermeye devam etmesi ve "gizli" nükleer programının ortaya çıkmasıdır.⁹ Bu politika değişikliği, İran'da rejimin tekrar radikalleşmesi, Amerikan ve İsrail karşıtlığının artması ve İran dış politikasının sertleşmesi ile karşılık bulmuştur. Hem İran'ın hem de ABD'nin sertleşmesi ve restleşmesi iki güç arasında bölgesel bir soğuk savaşa yol açmıştır.

İsrail karşıtlığı ve "terörizme desteği" bir yana, İran'ın nükleer politikası son yıllarda İran-ABD ilişkilerinde daha belirleyici olmaya başlamış ve

İnceleme

Obama döneminde İran ile ABD arasında sıcak bir çatışma ihtimali kısa ve orta vadede ortadan kalkmıştır. ...Obama yönetiminin politikası, İran'ın müzakere masasına davet edilerek daha etkin yaptırımlarla tehdit edilmesi ve daha büyük mükâfatların önerilmesi olacaktır.

iki devlet arasındaki gerginliğin bu yüzden sıcak savaşa dönüşme ihtimali belirlemiştir. ABD'nin nükleer silah peşinde koştuğunu iddia ettiği İran'ın nükleer programını ne pahasına olursa olsun engelleme kararlılığı ve Bush yönetiminin askeri güç kullanmaya yatkın politikaları sıcak çatışma ihtimalini kuvvetlendirmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin İran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetlerinin durdurulmasını istemesi ve İran'a karşı yaptırım kararları alması; buna karşılık İran'ın geri adım atmaması iki ülke arasındaki ilişkileri iyice germiş, İran'a askeri saldırı senaryoları açıkça tartışılmaya başlanmıştır.

Bununla birlikte Bush yönetiminin son döneminde, özellikle 2006 yılı ve sonrasında ABD'nin İran politikasında birtakım değişiklikler görülmeye başlanmıştır.¹⁰ İlk olarak, uranyum zenginleştirme programını durdurması karşılığında ABD'nin İran ile kapsamlı müzakerelere hazır olduğu bildirilmiştir. Bu açılıma karşılık bulaşmayan ABD, nihayet, İran ile BM Güvenlik Konseyi üyeleri ve Almanya arasında yürütülen müzakerelere resmen katılmıştır. Fakat Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı W. Burns'un Temmuz 2008'de katıldığı Cenevre'deki müzakerelerden bir sonuç alınamamıştır. Bush yönetiminin İran'a yönelik ikinci açılımı, Tahran'da Amerikan Menfaatleri Ofisi açmaya karar vermesidir.¹¹ Bu konu haber yapılarak tartışmaya açılmış ancak resmi bir girişim başlatılmamıştır. Bu hususta İran hükümeti olumlu görüş bildirerek ABD'nin resmen başvurusunu beklemeye başlamıştır ancak Rehber Hamaney'in çevresi sessiz kalmıştır.

Obama: İran için Tehdit mi Fırsat mı?

ABD yönetim değişikliğine hazırlanırken, yeni yönetimin İran politikasının belirlenmesi hususunda Amerikan düşünce kuruluşlarının, akade-

misyenlerin ve siyasetçilerin dâhil olduğu hararetli bir tartışma yaşanmaktadır.¹² Bu tartışmanın bir tarafında İran ile önkoşulsuz müzakerelerin başlamasını ve yapıcı diplomasi uygulanmasını savunanlar, diğer tarafında İran'ın nükleer programının durdurulması için gerekli en sert tedbirlerin alınmasını isteyenler bulunmaktadır.

İran ile ön koşulsuz müzakerelere başlanmasını savunanlar, öncelikle bu zamana kadar İran'a uygulanan tecrit ve yaptırımların başarısız olduğunu ileri sürmektedir. Buna göre söz konusu zorlayıcı önlemler İran'ın tutumunda bir değişmeye neden olmadığı gibi İran-ABD ilişkilerini daha da kötüleştirmiştir. İlişkilerin bu kötü vaziyeti nedeniyle ortak çıkarları olduğunda dahi İran ile ABD arasında ilişkileri koordine etmek güçleşmektedir. Diğer taraftan bu tecrit ve tehdit politikası, İran'da radikalleri güçlendirmekte ve bu ülkede demokrasinin gelişmesine engel olmaktadır. İran Ortadoğu'da önemli bir oyuncudur ve ABD ile Irak, Afganistan, enerji politikaları ile terörizm, uyuşturucu ve kaçakçılığa karşı mücadele gibi alanlarda ortak çıkarlara sahiptir. İki ülke arasında hem resmi düzeyde ön koşulsuz ve kapsamlı müzakereler hem de sivil toplum düzeyinde diyalog başlatılması, İran ile ABD arasında yıllardır mevcut olan ve psikolojik travmalardan kaynaklanan güvensizlik ve düşmanlığı ortadan kaldıracaktır.¹³

İran'a karşı "sopa" siyasetini savunanlar ise İran rejiminin ABD, Batı ve İsrail'e karşı izlediği tehditkâr tavrın İran'ın nükleer silah elde etmesi durumunda hayati bir tehlike arz edeceğini iddia etmektedir.¹⁴ Bunlara göre İran ile müzakere fikri yeni değildir. Zaten Avrupalılar 2003 yılından beri İran ile nükleer programı hakkında görüşmektedir; ancak bu müzakerelerden bir sonuç alınamamıştır. Bunun nedeni, İran rejimi-

İnceleme

minin müzakerelerde samimi olmaması ve müzakereleri zaman kazanmak için bir araç olarak kullanmasıdır. Nitekim bu sayede 2003'te uranyum zenginleştirme programına yeni başlarken bugün nükleer dönüşümü başarmış ve kritik bir noktaya gelmiştir. Bu durumda Obama yönetiminin önündeki seçenek gayet açıktır; ya İran'ın nükleer silaha sahip olmasına izin verecek ya da İran'ın nükleer bir güç olmasını engellemek için daha etkin yöntemlere başvuracaktır.¹⁵

ABD'nin İran politikasına ilişkin olarak farklı görüşlerin çarpıştığı bu noktada ortaya iki kritik soru çıkmaktadır: Obama, İran ile önkoşulsuz müzakere vaadini gerçekleştirecek midir? Obama'nın müzakerelerden kastı nedir? Bu sorulara doğru cevap verebilmek için Obama'nın İran hakkındaki demeçlerini çözümlemek faydalı olacaktır.¹⁶

Her şeyden önce Obama'nın dünyasında, İran halkının bizatihi kendisi olmasa da İran bir düşmandır. Ona göre İran'daki mevcut rejim ABD, İsrail ve dünya barışı için bir tehdittir. Bütün dünya İran'ın uranyum zenginleştirme programını durdurması ve İran'ın nükleer silah elde etmesinin engellenmesi için çalışmalıdır; zira radikal bir teokrasinin elinde bu tür silahların olması çok tehlikelidir.¹⁷ Nükleer bir İran bölgeyi istikrarsızlaştıracak ve yeni bir silahlanma yarışı başlatacaktır. Bu yüzden İran'a karşı geniş ve güçlü bir koalisyon oluşturulmalıdır. Böylece yaptırımlar İran ekonomisi üzerinde büyük bir baskı oluşturacaktır. Amerikan gücünün siyasi, iktisadi ve askeri güç unsurları ile desteklenen gerçekçi ve kararlı bir diplomasi, bu düşman ile mücadelede başarı getirebilecektir. ABD'nin mevcut politikası, aracı unsurlar vasıtasıyla, İran'ın nükleer programının, terörizme desteğinin ve bölgesel saldırganlığının önlenmesi şeklindedir ve bu başarısız olmaktadır. Obama'ya göre, ABD, askeri güç seçeneğini devre dışı bırakmaksızın doğrudan İran ile konuşmalıdır. İran ile yürütülecek diplomasinin amacı daha sert yaptırımlar uygulayarak ve ticaret ortakları üzerinde baskıyı artırarak, İran'a nükleer programa devam etmesinin maliyetini göstermektir. Bu arada İran halkına bu konudaki radikal bir değişikliğin sağlaya-

cağı iktisadi bütünleşme, güvenlik garantileri ve diplomatik ilişkilerin tesisi gibi faydaların gösterilmesi gerekir.¹⁸ İran'ın nükleer güce kavuşması en kötü senaryodur ve bunun engellenebilmesi için tıpkı Soğuk Savaş döneminde Sovyetler ile ABD arasında yürütülen görüşmeler gibi İranlılarla bir araya gelinerek ilkeler ve çıkarlar açık olarak ortaya konulmalıdır.¹⁹

Dikkate alınması gereken ikinci husus, İran liderleri ile müzakere masasına oturabileceğini söyleyen Obama'nın, İran'a karşı savaşa gitme seçeneğini tamamen ortadan kaldırmadığıdır.²⁰ Amerikan-İsrail Halk İlişkileri Komitesi'nde yaptığı konuşmada İran'ın nükleer silah elde etmesinin önlenmesi için yetkisi dâhilindeki "her şeyi" kullanacağını söylemiştir. Son olarak Obama, İran liderleri ile görüşme isteğini şu detaylarla netleştirmiştir: Obama "eğer Amerikan çıkarlarına hizmet edecekse, 'uygun' bir İran lideri ile kendi seçtiği yerde ve zamanda konuşacaktır."²¹

Görüldüğü gibi Obama'nın İran'a bakışı diğer Amerikalı liderlerden pek de farklı değildir. Obama, müzakereleri, İran ile kayıtsız şartsız görüşülmesini savunanların beklentisinden farklı olarak ikili ilişkilerdeki ya da bölgesel sorunları çözmek, ortak çıkarları ilerletmek ve sürdürülebilir bir diyalog kurmaktan ziyade, taraflardan sadece birinin algıladığı tehdidin bertaraf edilmesi için bir araç olarak görmektedir. Diğer bir tabirle Obama'nın politikası İran'ı zor kullanarak değil, masada -İran liderlerinin tabiriyle- "teslim olmaya" zorlamaktır.

Obama'nın söyleminin analizi, yeni dönemde İran-ABD ilişkilerinde ciddi mânâda olumlu gelişmeler yaşanması ihtimalinin oldukça zayıf olduğunu göstermektedir. İyimser havayı zedeleyen ikinci husus Obama'nın Ahmedinecad'ın mektubuna cevabı; daha doğrusu cevap vermesidir. Obama, mektubu aldığını teyit ederek, mektubun değerlendirileceğini, ayaküstü düşünmeksizin cevap vermek yerine uygun bir şekilde karşılık verileceğini söylemiştir. Obama, bu esnada İran'a bakışını şu sözlerle netleştirme ihtiyacı duymuştur: "İran'ın nükleer silah geliştir-

İnceleme

mesinin kabul edilemez olduğuna inanıyorum. Bunun önlenmesi için uluslararası gayret sarf etmeliyiz. İran'ın terörist örgütlere desteğinin sona ermesi gerektiğini düşünüyorum.”²²

Son olarak Obama'nın yeni kabinesinin şekillenmesi ile birlikte, yeni dönemde ABD'nin Ortadoğu ve İran politikalarında değişim beklentileri iyice azalmıştır. Zira Dışişleri Bakanlığını üstlenen Hillary Clinton ile Savunma Bakanlığı'ndaki koltuğunu koruyan Robert Gates, hatırlanacağı üzere ABD'nin Irak'ı işgaline destek vermişlerdi. Ulusal Güvenlik Danışmanı olan James Jones ise ABD'nin Irak savaşında üst düzey bir asker olarak rol oynamıştı. Devrim Muhafızları'nın Amerikan Senatosu'nda terörist örgüt olarak tanımlanmasında müspet oy kullanan Clinton'ın İran'a ilişkin görüşleri şöyle özetlenebilir: İran, ABD, NATO'daki müttefikler ve İsrail için uzun süredir stratejik bir sorun oluşturmaktadır. İran terörizmin en büyük destekçisidir; Irak'ta Şii militanları silahlandırmakta, Hizbullah'a silah transfer etmekte ve HAMAS'ı desteklemektedir. İran hükümeti, kötü ekonomi yönetimi, siyasi ve sosyal baskılar ile kendi halkına zarar vermektedir. Açıkça İsrail'e yakınlığıyla bilinen Clinton'a göre İran'ın nükleer silah elde etmesine izin verilmemelidir; bu konuda uluslararası iradeye boyun eğmez ise “bütün seçenekler” masada olmalıdır. Nükleer programını durdurması, terörist hareketlere desteğini kesmesi, Ortadoğu barış sürecine katılması, Irak'ta istikrarın sağlanmasına katkıda bulunması kaydı ile İran'a iktisadi teşvikler sunulabilir.²³ Yani, Obama'nın kabinesinde, İran temel politikalarını değiştirmedikçe ABD-İran ilişkilerinin yeniden tanımlanmasını isteyen kimseler yer almamaktadır. Buna ilaveten A.Lake, D. Ross gibi Yeni Muhafazakar çevrelere yakın isimlerin Obama'nın danışmanı olması İran-ABD ilişkilerinde olumlu bir değişim ihtimalini oldukça zayıflatmıştır.²⁴

Buna karşılık, Obama döneminde İran ile ABD arasında sıcak bir çatışma ihtimali kısa ve orta vadede ortadan kalkmıştır; çünkü Obama kabinesinde hiç kimse gerek riskleri gerek savaş karşılığı nedeniyle İran'a karşı askeri bir tedbir alınması taraftarı da değildir. Obama yönetiminin

politikası, İran'ın müzakere masasına davet edilerek politikalarını değiştirmesi -nükleer programını durdurması ve terörizme desteğini kesmesi- için daha etkin yaptırımlarla tehdit edilmesi ve daha büyük mükâfatların önerilmesi olacaktır.

Sonuç

Obama'nın “değişim” şiarı ile ABD Başkanı seçilmesi ve seçim sürecinde İran ile önkoşulsuz müzakerelere başlanabileceğini vaat etmesi İran-ABD ilişkilerinde diyalog kurulacağı beklentisini uyandırmıştır. Diğer taraftan, İran'dan özellikle Ahmedinecad'ın yönetimindeki hükümet kanadından olumlu sinyaller gelmesi iki ülke ilişkilerinde değişim beklentisini güçlendirmiştir. Obama yönetiminin ortaya koyacağı varsayılan müzakere (ya da tecrit/savaş) seçeneği karşısında, İran'ın içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi sıkıntılardan dolayı İranlı liderlerin müzakerelere razı olacağı düşüncesi,²⁵ ABD-İran ilişkilerinin bundan böyle yeni bir hal alabileceği tahminlerini desteklemiştir. Ancak Obama'nın söyleminin değişmeye başlaması ve kabinesindeki tercihleri hem İran tarafının hem de gözlemcilerin İran-ABD ilişkilerinde müspet bir değişiklik beklentisini çok aza indirmiştir.

İran-ABD ilişkileri son yıllarda İran'ın nükleer programı ve “terörizme desteği” üzerine yoğunlaştığı için tartışmalar da genellikle bu iki husus üzerinden yapılmaktadır. Ancak ABD-İran ilişkilerindeki en büyük sorun iki devlet arasında 1980 yılından beri diplomatik bir ilişki olmamasıdır; zira bu durum İran-ABD ilişkilerinin diğer boyutlarını da olumsuz etkilemektedir. İran, diplomatik ilişkilerin başlatılması için ABD'nin İran'a uyguladığı yaptırımları kaldırmasını, ABD'deki İran mali varlıklarını serbest bırakmasını, İran'ın iç işlerine karışmamasını ve İran'ı bölgesel bir güç olarak kabul etmesini istemektedir. İran ABD'yi, kendi güvenliği için en büyük tehdit olarak görmekte ve buna yönelik güvenlik garantileri aramaktadır. ABD ise bunların sağlanması için öncelikle İran'ın nükleer politikasından vazgeçmesini ve terörizme desteğini sona erdirmesini şart koşmaktadır. Buna

karşılık İran nükleer programında ve direniş örgütlerini desteklemekte son derece kararlı görünmektedir; üstelik nükleer kulübün bir üyesi olarak tanınmak istemektedir. Bu çözümsüzlük İran-ABD ilişkilerindeki temel düğümü oluşturmaktadır ve bu hususta tarafların tutumunda hiçbir değişiklik emaresi görülmemektedir. Bu

temel sorun çözümlenmedikçe İran'ın ABD ile doğrudan masaya oturması ne nükleer sorunun çözülmesini ne de İran-ABD ilişkilerinde ilerleme kaydedilmesini sağlayacaktır. Ancak müzakerelerin sonuçsuz kalması durumunda İran üzerindeki uluslararası baskı "her açıdan" daha da artacaktır.□

- 1 "MPs Considering US Congress Call for Talks," *Iran Daily*, 30 Kasım 2008.
- 2 Mesela bkz. "The World's Candidate Wins," *Tehran Times*, 6 Kasım 2008.
- 3 'Election Gives U.S. Opportunity to Revise Iran Policy,' *Tehran Times*, 4 Kasım 2008.
- 4 "Obama Should Implement Change Motto," *Press TV*, 28 Kasım 2008.
- 5 A. Savyon, "Discussion in Iran on Possible Dialogue with U.S.," *MEMRI Inquiry and Analyses Series*, no.477, 3 Aralık 2008.
- 6 Ahmedinejad'ın mektubuna tepkiler için bkz. N. Fathi, "Ahmadinejad's letter to Obama Spark Storm in Iran," *International Herald Tribune*, 10 Kasım 2008; K. N. Yasin, "Iran: Reacting to Obama," *ISN Security Watch*, 3 Aralık 2008.
- 7 *Kayhan*, 6 Kasım 2008; M. Javedanfar, "Deconstructing Obama in Iran," *Middle East Analyst*, 7 Kasım 2008, <http://middleeastanalyst.com/2008/11/07/iran-obama/>. (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2008)
- 8 *Sepah News*, 18 Kasım 2008.
- 9 G. Baghat, "Iran, the United States and the War on Terrorism," *Studies in Conflict & Terrorism*, cilt.26, sayı 2 (Mart-Nisan 2003).
- 10 A. Adib-Moghaddam, "Toward a cold peace?" *Bitterlemons-International*, ed.6. vol.31, 7 Ağustos 2008.
- 11 H. Bastani, "American Interest Section in Tehran?" *Rooz Online*, 18 Ağustos 2008.
- 12 J. Tirman, "The Battle for Iran," *NIAC US-Iran Policy Memo*, Kasım 2008.
- 13 R.K. Ramazani, "Next President Must Deal Directly with Iran," *The Daily Progress*, 2 Kasım 2008; Z. Brzezinski ve W.Odom, "A Sensible Path on Iran," *Washington Post*, 27 Mayıs 2008; R.Takeyh ve S. Maloney, "Pathway to Coexistence; A New US Policy toward Iran," *Brookings*, Aralık 2008, http://www.brookings.edu/papers/2008/12_iran_maloney.aspx (Erişim Tarihi: 20 Aralık 2008) ; A. Ansari, *Confronting Iran: The Failure of American Policy and the next Crisis in the Middle East*, (New York: Basic Books, 2006). İran ile koşulsuz müzakerelerin başlatılmasını isteyen bir bildiri ve destekçileri için bkz. "Joint Experts Statement on Iran," Kasım 2008, <http://www.expertsoniran.com/statement.pdf> ; (Erişim Tarihi 15 Aralık 2008)
- 14 İran'a karşı daha sert tedbirler alınmasını isteyen bir bildiri ve destekçileri için bkz. *United Against Nuclear Iran*, <http://www.unitedagainstnucleariran.com/about> (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2008)
- 15 J. Bolton, "Foreign Policy Challenges for the New Administration," *Foreign Policy Research Institute*, Kasım 2008; M.Rubin, "Tehran is the Obstacle to U.S. – Iran Talks," *RFE/RL*, 25 Kasım 2008.
- 16 M. Continetti, "Obama's many conflicting positions on Iran," *The Weekly Standard*, cilt 13, sayı 38 (16 Haziran 2008); Robert Dreyfuss, "Obama's Evolving Foreign Policy," *The Nation*, 21-28 Temmuz, ss. 20-27; Amir Taheri, "Obama's Second Thought on Iran," *New York Post*, 13 Kasım 2008.
- 17 B. Obama, "Renewing American Leadership," *Foreign Affairs*, cilt 86, no 4, Temmuz/Ağustos 2007, s.3.
- 18 Obama, "Renewing American Leadership," s.3.
- 19 "Transcript of Remarks by Senator Barack Obama," *AIPAC Policy Forum*, 2 Mart 2007, s.4.
- 20 Obama, "Renewing American Leadership," s.5.
- 21 B. Obama, "AIPAC Policy Conference 2008," *AIPAC*, 4 Haziran 2008, s.7. Obama bu konuşmasında Devrim Muhafızları'na bağlı Kudüs Ordusu'nun terrorist örgüt olarak tanımlanmasına hak vermiştir, bkz. s.8.
- 22 J. Muir, "Obama Quashes Iran's Hope for Change," *BBC News*, 9 Mayıs 2008.
- 23 H.R. Clinton, "Security and Opportunity for the Twenty-first Century," *Foreign Affairs*, cilt 86, no 6, Kasım/ Aralık 2007.s.7-8.
- 24 R. Dreyfuss, Still Preparing to Attack Iran;The Neoconservatives in the Obama Era," *Tomgram*, 2 Aralık 2008, http://www.tomdispatch.com/post/175009/robert_dreyfuss_is_iran_policy_still_up_for_grabs_ (Erişim Tarihi: 21 Aralık 2008)
- 25 H. Askari, "Iran also Ripe for Change," *Asia Times*, 6-7 Kasım 2008.

DİPNOTLAR